

Οι Γεωπολιτικές Συνέπειες μιας Οικονομικής Κρίσης

ESZTER NOVA

Περίληψη

Μπορούν τα οικονομικά να αλληλεπιδράσουν με τη γεωπολιτική; Μήπως η οικονομική ύφεση έχει μια μόνιμη επίδραση στην κατανομή της εξουσίας ή είναι απλώς μια συνέπεια των ίδιων των αλλαγών της δημογραφίας, του κλίματος και της κατανομής των φυσικών πόρων; Οι γεωπολιτικές αλλαγές εκδηλώνονται με διάφορους τρόπους. Το άρθρο κάνει την ερώτηση αν η κρίση επηρέασε κάποια από τις ακόλουθες πτυχές της γεωπολιτικής: τις δημογραφικές τάσεις, τη γεωγραφική θέση, την τοπογραφία, τους φυσικούς πόρους και το κλίμα. Μήπως έχει αντίκτυπο στο σχετικό μέγεθος και τη δύναμη των εγχώριων οικονομιών και μέσω αυτών στην εξωτερική και αμυντική πολιτική, στις δυνατότητες, στους καθοριστικούς παράγοντες της πολιτιστικής και εγχώριας πολιτικής της κάθε χώρας; Το άρθρο ορίζει το καθήκον να λάβει υπόψη τις γεωπολιτικές πτυχές της πρόσφατης οικονομικής ύφεσης.

*

Εισαγωγή

<<Η κύρια βραχυπρόθεσμη ανησυχία ασφάλειας των Ηνωμένων Πολιτειών είναι η παγκόσμια κρίση και οι γεωπολιτικές της επιπτώσεις>> είπε ο Dennis Blair, ο διευθυντής της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών το Φεβρουάριο του 2009 στην ετήσια του αξιολόγηση απειλών για την Επίλεκτη Επιτροπή Πληροφοριών Γερουσίας. (Blair 2009).

Η προσέγγιση της γεωπολιτικής είναι μάλλον στατική σε σύγκριση με εκείνη είτε των διεθνών σχέσεων είτε των οικονομικών. Γεγονότα με σοβαρές βραχυπρόθεσμες συνέπειες σπάνια ταρακουνούν μελετητές της γεωπολιτικής. Τίθεται το ρώτημα αν ένα γεγονός, όπως μια οικονομική κρίση, μπορεί να προκαλέσει σημαντική, μόνιμη αλλαγή στην υποκείμενη δομή της γεωπολιτικής.

Για να διαπιστωθεί αν η τρέχουσα οικονομική κρίση μπορεί να έχει γεωπολιτικές συνέπειες πρέπει πρώτα κάποιος να προσδιορίσει αν και πως η κρίση επηρεάζει τις γεωπολιτικές περιοχές που συνήθως απασχολούν, δηλαδή τη γεωγραφική θέση, την τοπογραφία, το κλίμα, τη δημογραφία, την εξωτερική και αμυντική πολιτική των χωρών, ή σημαντική αλλαγή στην εσωτερική πολιτική τους, το συνολικό μέγεθος και τη δύναμη των οικονομιών, τον έλεγχο επί των φυσικών πόρων, κλπ. Πρέπει να λάβουμε υπόψη τις άμεσες και έμμεσες όσο και τις μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις.

Εν ολίγοις, τα γεωπολιτικά στοιχεία δεν έχουν μεταβληθεί σημαντικά από όταν άρχισε η οικονομική κρίση. Αλλαγές έχουν πράγματι συμβεί, αλλά ήταν ανάλογες στις υποκειμενικές βάσεις της δημογραφίας, και στο μεταβαλλόμενο τοπίο των φυσικών πόρων - η οικονομική κρίση έχει φέρει μόνο μερικά από αυτά στο φως. Η πιο άμεση επίπτωση της γεωπολιτικής σημασίας είναι οι αλλαγές σε σχέση με τους αμυντικούς προϋπολογισμούς και τους πόρους που δαπανώνται για τις διπλωματικές προσπάθειες.

Η οικονομική ύφεση μπορεί να προκαλέσει αλλαγές στη διεθνή ισορροπία δυνάμεων σε μακροπρόθεσμη βάση. Μπορεί να αλλάξει την ικανότητα και την προθυμία των παικτών να εγκαταλείψουν την εποχή της σχετικά ειρηνικής γεωοικονομίας και να εισαχθούν στην εποχή της πιο δυναμικής επιρροής.

Οι προτεραιότητες της Γεωπολιτικής

Οι οικονομικές εξελίξεις και άλλα "ήπια" θέματα \ παραδοσιακά αγνοούνται από τη γεωπολιτική. Ακόμα κι αν είναι μέρος μιας μεγαλύτερης αλλαγής του τοπίου, όποιος τα βλέπει ως σεισμικά γεγονότα σε μια γεωπολιτική κλίμακα θα ήταν λανθασμένο. (Blackwill 2009)

Η Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930 και ο επόμενος Παγκόσμιος Πόλεμος κάνει κάποιον προσεκτικό. Καμία αμερικανική ύφεση από τη δεκαετία του 1930 δεν ήταν σε θέση να ενεργοποιήσει ένα τέτοιο σεισμικό γεγονός, αλλά η οικονομική καταστροφή του 2008 θυμίζει σε κάποιους αυτά τα μοιραία γεγονότα τον Οκτώβριο του 1929 τόσο σε μέγεθος όσο και σε γενικό χαρακτήρα του. Και οι δύο περιπτώσεις έχουν δει μια κύριο οικονομική κρίση να εξαπλώνεται γρήγορα από τις Ηνωμένες Πολιτείες στον υπόλοιπο κόσμο (με εξαίρεση τις χώρες που δεν περιλαμβάνονται στον κανόνα του χρυσού το 1929). Η άλλη σημαντική επίπτωση ήταν η επέκταση της κρίσης από τη σφαίρα της χρηματοδότησης προς την πραγματική οικονομία. Στη δεκαετία του 1930, η κρίση μεταδόθηκε από το χρυσό πρότυπο: Το 2008 ταξίδεψε με τα φτερά της παγκόσμιας οικονομικής αλληλεξάρτησης.

Η διαφορά έγκειται στην περίπτωση των χωρών που δεν ενσωματώνονται στο δυτικό οικονομικό σύστημα της δεκαετίας του 1930, όπως η Ρωσία (πολύ υπανάπτυκτες) και την Κίνα, που ήταν ακόμα στο πρότυπο του ασημιού τότε και ως εκ τούτου σε μεγάλο βαθμό γλιτώσει από τον άμεσο αντίκτυπο της Ύφεσης του 1930. Στη δεκαετία του 1930 η ανάκαμψη των μεμονωμένων εθνών από τον αντίκτυπο της οικονομικής ύφεσης σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από το πόσο γρήγορα βγήκε από το χρυσό πρότυπο και πήραν τη διαχείριση της προσφοράς χρήματος στα χέρια τους. (Galbraith 1954) Αυτό, όμως, γρήγορα οδήγησε σε μια κούρσα προς τα κάτω σε υποτίμηση, οικονομικού προστατευτισμού και των πληθωριστικών σπειρών.

Εν ολίγοις, σημαντική αλλαγή στην γεωπολιτική θα σήμαινε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έχανε το ρόλο της ως πρώτη δύναμη στον κόσμο, αλλά αυτό δεν είναι η περίπτωση βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. (Friedman 2009) Μακροπρόθεσμα, ωστόσο, υπάρχει μια σειρά από σημεία ανησυχίας.

Το πρώτο τέτοιο σημείο είναι ο τρόπος με τον οποίο διεθνείς οργανισμοί, με πιο γνωστούς το ΔΝΤ και η G-20, έχουν συγκεντρωθεί σημαντικά στην πρώτη φάση της κρίσης του 2008. Επιτρέποντας νεοφερμένους να εισαχθούν σε αυτά τα ιδρύματα ως μεγάλοι ενδιαφερόμενοι με το αντίστοιχο, ανάλογο δικαίωμα ψήφου μπορεί να ξαναγράψει το τοπίο του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, τους κανονισμούς και την ανάπτυξη.

Η δεύτερη ανησυχία μπορεί να περιγραφεί ως πιο γενική, πολιτική απογοήτευση με το Δυτικό οικονομικό σύστημα - σε σημείο που πραγματικά αντικαθίσταται με ένα βιώσιμο εναλλακτικό. Αυτό, όμως, δεν είναι άμεσα επικείμενο, καθώς τόσο η Κίνα όσο και η Ινδία έχουν υιοθετήσει διάφορες μορφές του ίδιου του καπιταλισμού της αγοράς - ανεξάρτητα από το όνομα.

Για το αν παράγοντες της αγοράς και επενδυτές απογοητεύονται και φεύγουν από το Δυτικό οικονομικό σύστημα είναι ακόμη ένα αναπάντητο ερώτημα. Μπορεί οι επενδυτές πράγματι να φύγουν από τα πρώην ασφαλή καταφύγια, ειδικά οι Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει κανένας αξιόπιστος αντικαταστάτης και όχι ευρέως αποδεκτός υποψήφιος για το ρόλο. Κατά την εξέταση στο ρόλο του δολαρίου ως παγκόσμιο πρωταρχικό αποθεματικό νόμισμα μπορεί κανείς να δει ότι ο ρόλος του είναι ακόμη εντυπωσιακός, παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις για διαφοροποίηση από κάθε γωνιά της επιχείρησης: αραβικές χώρες εξαγωγής πετρελαίου διαφοροποίηση στη ζώνη του ευρώ, προκειμένου να μειώσει την έκθεσή τους σε διακυμάνσεις του δολαρίου, ο Γάλλος πρόεδρος Σαρκοζί καλεί για την απόσπαση των παγκόσμιων αγορών τροφίμων από την τύχη του δολαρίου, καθώς καλεί το ΔΝΤ που εκδίδει Ειδικά Τραβηχτικά Δικαιώματα να λάβει τη θέση του δολαρίου. Καμία, ωστόσο, δεν απέδωσε πολύ αποτέλεσμα. Μόνο η FED μπορεί να βλάψει ουσιαστικά το δολάριο σε σημείο που να θέτει σε κίνδυνο ο ρόλος του ως αποθεματικό νόμισμα του κόσμου. (Βλέπε Σχήμα Α. σχετικά με τα αποθεματικά νομίσματα)

Εικόνα Α. Επίσημα συναλλαγματικά αποθέματα: μετοχές νομισμάτων, ως ποσοστό των συνολικών πιστοποιημένων καταθέσεων: τέλος του έτους οι τιμές εκφράζονται σε δολάρια.

Όλες οι χώρες ²	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ¹
Δολάριο Αμερικής	71	70,5	70,7	66,5	65,8	66	66,4
Ευρώ	17,9	18,8	19,8	24,2	25,3	24,9	24,3
Ιαπωνικό Γιέν	6,4	6,3	5,2	4,5	4,1	3,8	3,7
Λίρες Στερλίνες	2,9	2,8	2,7	2,9	2,6	3,2	3,6
Σουηδικό Φράνκο	0,2	0,3	0,3	0,4	0,2	0,2	0,1
Άλλα νομίσματα	1,6	1,4	1,2	1,4	1,9	1,9	1,9

1) Δεδομένα τέλη Σεπτεμβρίου

2) Οι μετοχές υπολογίζονται μόνο για την ομάδα των χωρών που αναφέρουν σύνθεση αποθεματικού νομίσματος στο ΔΝΤ, οι οποίες αντιπροσωπεύουν περίπου το 70% των παγκόσμιων αποθεματικών.

Νομισματική Σύνθεση των Επίσημα συναλλαγματικών αποθεμάτων (1999-2005)

Πηγή: <http://www.imf.org/external/np/sta/cofer/eng/cofer.pdf> (Κατεβάστε: Δεκέμβριος 2010)

Οι ιστορικοί γρήγορα επισημαίνουν ότι το ίδιο έχει συμβεί με την Στερλίνα κατά τη διάρκεια της εξασθένησης του Βρετανικού Αυτοκρατορικού ρόλου - και αυτό ήταν μια αργή διαδικασία. (Galbraith 1954) Αξίζει επίσης να θυμόμαστε, ότι ήταν πράγματι οι Ηνωμένες Πολιτείες, που μπλόκαραν τις απόπειρες να δημιουργηθεί ένα εναλλακτικό νόμισμα στον κόσμο τόσο στο Bretton Woods και στην περίπτωση του SDR που εκδίδεται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Μια πιο γενική θέση ηγεσίας των Ηνωμένων φαίνεται ασφαλής μέχρι να δούμε την πρώτη παγκόσμια δύναμη ή ακόμη και μια ομάδα χωρών ικανή να επιλύσει μια διεθνή διαφορά, χωρίς τη συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών. (Friedman 2009, Blackwill 2009, Ferguson 2008b)

Όψεις του Γεωπολιτικού ενδιαφέροντος

A. Demographic trends

Τι ανήκει εδώ είναι το πραγματικό μέγεθος του πληθυσμού, μαζί με πτυχές όπως το ποσοστό γεννήσεων, την ανάπτυξη, την πυκνότητα και την εθνικότητα του πληθυσμού, καθώς και τη βασική εκπαίδευση, τις θρησκείες, τη μετανάστευση, την αφομοίωση, την απορρόφηση, και τη γενική εργατικότητα. Περαιτέρω ανησυχίες που προκύπτουν από τα παραπάνω είναι τα θέματα που αφορούν τη γήρανση της Δύσης και τη "διόγκωση της νεολαίας» στη Μέση Ανατολή και τις αναδυόμενες επιπτώσεις της πολιτικής του ενός παιδιού στην Κίνα και τη σταθερή επιδείνωση της δημογραφίας στη Ρωσία. Στην κορυφή είναι τα θέματα που αφορούν την ανεργία σε γενικές γραμμές, και μεταξύ των νέων ειδικότερα. Αυτές οι τάσεις δεν είναι καθόλου αποτέλεσμα της κρίσης, αν και μπορεί να είναι χρήσιμο για την έρευνα κατά πόσον η ίδια τάση ήταν αποτέλεσμα της αλλαγής του οικονομικού τοπίου σε προηγμένες οικονομίες μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι δημογραφικές εξελίξεις έχουν δει ελάχιστα την οικονομική ύφεση να επιδεινώνει τις επιπτώσεις τους μέσα από τις μεγάλοι μεγέθους συστήματα κοινωνικής πρόνοιας και μη βιώσιμα κρατικά σχέδια δαπανών. Οι γερασμένες κοινωνίες έχουν από καιρό συνειδητοποιήσει το επερχόμενο πρόβλημα (οι δημογράφοι έχουν προειδοποιήσει τους λήπτες αποφάσεων από τη δεκαετία του 1990 για τον ερχομό των επιπτώσεων), αλλά απέτυχαν να ανταποκριθούν επαρκώς λόγω της φύσης της δημοκρατικής πολιτικής, όπου η πολιτική της βραχυπρόθεσμης προσέγγισης ανταμείβεται, ο κίνδυνος μπορεί να κοινωνικοποιείται ενώ ενοχλητικές αποφάσεις μπορεί να αναβληθούν επ' αόριστον. Η αρχή της πλειοψηφίας προσκαλεί καμπάνιες με επίκεντρο τον αριθμό των ψήφων σε αντίθεση με τις καλύτερες πολιτικές.

Οι κοινωνίες που υποφέρουν οι περισσότερες κάτω από την πίεση των νωρίς συνταξιοδοτημένων (η γενιά που γεννήθηκε μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο) είναι η Ιαπωνία, η Ευρώπη (με την πιο σοβαρή περίπτωση της Ιταλίας) και η Ρωσία, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να αντλήσουν ακόμα δημογραφικούς πόρους κυρίως απολαμβάνοντας μάζες μετανάστευσης. (Blackwill 2009) Η Ευρώπη, από την άλλη πλευρά, πρέπει να ασχοληθεί με την οικονομική μετανάστευση σε μαζική κλίμακα, με όλες τις πολιτικές επιπτώσεις της τόσο για τις χώρες εξαγωγής όσο και εισαγωγής εργατικού δυναμικού. (Libicki - Shatz - Taylor 2011)

B. Το μέγεθος και η δύναμη της εγχώριας οικονομίας

H ανεργία θα είναι ένα διαρκές χαρακτηριστικό αυτής της ύφεσης, ακόμη και όταν οι χώρες θα έχουν τεχνικά επιστρέψει στην ανάπτυξη. Μια ανάκαμψη χωρίς θέσεις εργασίας είναι αναμφισβήτητη η πιο σοβαρή επίπτωση της ύφεσης. Μπορεί να οδηγήσει σε (μερικές φορές βίαιες) διαμαρτυρίες των συνδικάτων και των δημοσίων υπαλλήλων κατά των περικοπών των δαπανών (για παράδειγμα, στη Λετονία, την Ιρλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και πιο έντονα στην Ελλάδα) και τη μεταρρύθμιση των συντάξεων (στη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο). Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ) έχει προειδοποιήσει για μια ανάκαμψη χωρίς θέσεις εργασίας σε μια έκθεση του 2010 και το ίδιο έκαναν και εξέχοντες οικονομολόγοι, πολιτικοί από την ΕΚΤ και την FED. Η δημοσιονομική λιτότητα είναι έτσι ένα επικίνδυνο εργαλείο για την αντιμετώπιση της κρίσης σε αυτό το στάδιο.

H ανεργία των νέων είναι ακόμη πιο ανησυχητικό χαρακτηριστικό αυτής της κρίσης. Σε συνδυασμό με την παρούσα «διόγκωση της νεολαίας», τόσο στις αραβικές χώρες όσο και στις ομάδες μεταναστών αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ακόμη πιο σοβαρές και μακροχρόνιες πολιτικές αναταραχές. Είναι δελεαστικό να επιλυθεί αυτό το ζήτημα μέσω των δημοσίων συστημάτων εργασίας, μεταξύ των οποίων η στρατιωτική επιστράτευση σημειώνει υψηλή περιεκτικότητα σε αυταρχικά καθεστάτα. Τα δημογραφικά στοιχεία μπορούν, με λίγα λόγια, να διαμορφώσουν τον κόσμο στον 21ο αιώνα, αλλά είναι μετά βίας το αποτέλεσμα της κρίσης.

Άλλες πτυχές της αλλαγής του παγκόσμιου οικονομικού τοπίου είναι: Ποιες είναι οι παγκόσμιες πολιτικές συνέπειες των οικονομικών ανισορροπιών και οι «Ασιατικές πλεονασματικές αποταμιεύσεις»; Μπορούν οι αναπτυσσόμενες οικονομίες (BRICS) να ευθυγραμμιστούν ειρηνικά με το τρέχον χρηματοπιστωτικό και οικονομικό τοπίο; Πόσο ανθεκτική είναι η προκύπτουσα νέα ισορροπία; Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα (και για ποιον) μιας αλλαγής σε δικαιώματα ψήφου στους υπάρχοντες θεσμούς της οικονομικής συνεργασίας; Μήπως οι χώρες BRICS φιλοδοξούν και μπορούν να σχηματίζουν την ενότητα που είναι αναγκαίο να θεσπιστεί ένα εναλλακτικό διεθνές οικονομικό σύστημα;

Γ. Γεωγραφική θέση, τοπογραφία και κλίμα

Η κλιματική αλλαγή μπορεί να αναμορφώσει τον παρόντα παράκτιο χάρτη και κατοικήσιμο τοπίο. Αυτό είναι σοβαρή ανησυχία για την γεωπολιτική, αλλά δεν σχετίζεται με την οικονομική κρίση, εκτός εάν η τεχνολογία που απαιτείται για τις παράκτιες εξελίξεις μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά το ΑΕΠ των επιμέρους χωρών.

Ομοίως, και στο ίδιο σημείο, οι βιομηχανίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αν βοηθηθούν από τις κυβερνήσεις, έχουν τη δυνατότητα να αλλάξουν το οικονομικό τοπίο.

Η αυξανόμενη διεθνής δυναμική των χωρών μπορεί επίσης να εντείνει τη συζήτηση για τους φυσικούς πόρους της Αρκτικής, επίσης, να τους φτάσουν λόγω των επιπτώσεων της πρόσφατης αλλαγής του κλίματος.

D. Η παρουσία των φυσικών πόρων

Ο έλεγχος των φυσικών πόρων αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της γεωπολιτικής.

Λόγω των πρόσφατων γεγονότων και μια άνευ προηγουμένου έκρηξη του πληθυσμού στον 20ο αιώνα τα τρόφιμα έχουν αναδειχθεί ως το επόμενο μεγάλο πράγμα για τη γεωπολιτική ατζέντα-και το ίδιο έκανε και ο έλεγχος καλλιεργήσιμης γης. Το επακόλουθο της κρίσης είδε μια αύξηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων που σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην πτήση του κεφαλαίου και της κερδοσκοπίας, αλλά και τροφοδοτείται από την ξηρασία στην Κίνα.

Στο μέτωπο της ενέργειας, η εξάντληση του πετρελαίου και φυσικού αερίου έχουν ήδη στείλει ένα κύμα μέσω των οικονομιών και οι ανησυχίες για αβεβαιότητες εξακολουθούν. (. Παρατηρήστε πώς το Ηνωμένο Βασίλειο έχει εξαντλήσει σε μεγάλο βαθμό αποθέματα στη Βόρεια Θάλασσα και είναι στραμμένη προς τα επάνω με αποτέλεσμά επί του εισοδήματος της κυβέρνησης) Οι εκτιμήσεις για το ποσό του εκχυλίσμου αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό - λόγω τεχνικών αβεβαιοτήτων, αλλά και λόγω της αύξηση των τιμών της ενέργειας που συνεχίζει την αύξηση του ποσού των χρημάτων που δαπανώνται για την περαιτέρω έρευνα και την εξόρυξη των αποθεμάτων που στο παρελθόν ήταν πολύ

ακριβό για να συλλογιστεί. Η εξόρυξη σχιστόλιθου φυσικού αερίου μπορεί να είναι το επόμενο μεγάλο πράγμα που ωφελεί μια σειρά νέων χωρών, αυτή τη φορά με τις προηγμένες οικονομίες. Η εξόρυξη σχιστόλιθου φυσικού αερίου έχει, ωστόσο, ήδη θέσει τα δικά της οικονομικά και περιβαλλοντικά ζητήματα. Το άλλο πεδίο της επέκτασης στην εξαγωγή ενέργειας είναι η δεξαμενή της Αρκτικής. Σε αυτή την περίπτωση, όμως, δεν υπάρχουν μόνο περιβαλλοντικές, αλλά και διεθνείς πολιτικές και διπλωματικές ανησυχίες.

Δύο ακόμη τομείς που προκαλούν ανησυχία είναι η ρύπανση και ιδιαίτερα του πόσιμου νερού. Μπορεί η ρύπανση στον απόηχο της βιομηχανικής αλλαγής του τοπίου να δημιουργεί τρομερές πολιτικές συνέπειες; Μπορεί θέματα τροφίμων και πόσιμου νερού συνδυασμένα με τον επαναπατρισμό και την μαζική μετανάστευση στις πόλεις να προκαλέσουν τοπική εξάντληση των πόρων;

Ε. Εξωτερική και αμυντική πολιτική, δυνατότητες, καθοριστικοί πολιτιστικοί παράγοντες και εσωτερική πολιτική των επιμέρους χωρών

Η πιο σημαντική αλλαγή από γεωπολιτική άποψη είναι σίγουρα των στρατιωτικών και αμυντικών προϋπολογισμών σε όλο τον κόσμο. Η κοινή γνώμη ανέχεται σπάνια πλούσιες δαπάνες για το στρατό και τη διεθνή ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της εγχώριας δημοσιονομικής λιτότητας. Η σύσφιξη των δημοσίων δαπανών μπορεί να οδηγήσει σε συρρίκνωση των στρατιωτικών ικανοτήτων - όπως φαίνεται στις περιπτώσεις των χωρών με έλλειμμα της παγκόσμιας ανισορροπίας: οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν ανακοινώσει περικοπές στο διπλωματικό και αμυντικό προϋπολογισμό, ενώ η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο εισήλθαν σε μια μακρά στρατηγική εταιρική σχέση το 2010. Μια κατά τα άλλα σημαντική και ιστορική κίνηση που υπαγορεύτηκε από την πρόθεση να περικόψει τις ατομικές αμυντικές δαπάνες. Πλεονασματικές χώρες, η Γερμανία και η Κίνα, από την άλλη πλευρά, επένδυσαν σε μεγάλο βαθμό στην αμυντική βιομηχανία για να παράγουν περισσότερο εγχώρια ανάπτυξη. Αυτό από μόνο του μπορεί να προκαλέσει μεγάλες αλλαγές όχι μόνο στην παγκόσμια κατανομή του στρατιωτικού υλικού, αλλά και στη γενική αυτοπεποίθηση των μεγάλων δυνάμεων. (Ο πρόσφατος δυναμισμός της Κίνας στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας είναι ένα παράδειγμα), η Κίνα έχει αυξήσει τις στρατιωτικές δαπάνες της με ετήσιο ρυθμό 12,9% από το 1989, το οποίο είναι ένα φιλόδοξο πρόγραμμα - ακόμα κι αν είναι αιώνες πίσω από την αμερικανική στρατιωτική ικανότητα και δεν αποτελούν άμεση απειλή έξω από την περιοχή (ακόμη και αν το κινεζικό αεροπλανοφόρο σύστημα έχει έρθει πολύ στο φως της δημοσιότητας πρόσφατα)¹. Και τελικά, είμαστε μάρτυρες ενός προοιμίου σε μια αλυσίδα γεγονότων, όπου η οικονομική και εμπορική δύναμη μετατρέπεται σε σκληρή στρατιωτική δύναμη; Τα ιστορικά παραδείγματα για αυτό είναι άφθονα - και έτσι είναι το αντίθετο.

Πολιτική αναταραχή και πολιτική ριζοσπαστικοποίηση ακολουθούν προβλέψιμα τις οικονομικές υφέσεις. Δεν είναι σχετική φτώχεια, αλλά η επιβράδυνση της ανάπτυξης που προκαλεί κοινωνικές αναταραχές. Το ζήτημα της ανεργίας των νέων μετατρέπει το δημόσιο αίσθημα σε ακόμα πιο απελπιστικό (και τις διαμαρτυρίες πιο βίαιες) σε όλη την Ευρώπη. Μπορεί η παρατεταμένη ύφεση να θέτει σε κίνδυνο την εξυγίανση των φιλελεύθερων δημοκρατιών στην Ανατολική Ευρώπη; Μπορεί η οικονομική ύφεση να προκαλέσει πολιτική αναταραχή στην Κίνα μοιραία για το σημερινό κομματικό σύστημα;

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει ένα πολύ προβλέψιμο πολιτικό αποτέλεσμα: δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις έχουν την τάση να χάνουν τις επερχόμενες εκλογές, συχνά από κατολισθήσεις. Τεκτονικές μετατοπίσεις της προτίμησης κόμματος έχουν συμβεί λίγο μετά το οικονομικό κραχ του 2008 στις Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισλανδία και τα κράτη της Βαλτικής, μεταξύ άλλων, και αναμένονται κι άλλα. Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν υπήρχε κάτι κοινό σε αυτά τα αποτελέσματα ή αν ήταν απλά ένα κύμα των ψήφων διαμαρτυρίας που σαρώνει μια σειρά από χώρες.

Οι πιο εθνικιστικές (ή «δεξιά πτέρυγα») κυβερνήσεις φέρνουν αναγκαστικά μια αναβίωση του προστατευτισμού; Όπως είδαμε στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών, η οικονομική δυσπραγία μπορεί να δημιουργήσει πράγματι μεγαλύτερη όρεξη για απομονωτισμό.

¹ Πηγή: Παγκόσμια Ασφάλεια, Ιανουάριος 2010: Προϋπολογισμός Άμυνας της Κίνας <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/budget.htm> (Κατεβασμένο: Δεκέμβριος 2010) Δεδομένα: αυτόθι.

Σε εθνικό επίπεδο, εξάλλου, οι υφέσεις μπορούν να επηρεάσουν τη δημόσια ασφάλεια με το να επιδεινώνονται τα εγκληματικά ποσοστά, συχνά κατηγορούνται οι μειονοτικές ομάδες. Αυτό, με τη σειρά του, μπορεί να οδηγήσει στην ενδυνάμωση πολιτικών ομάδων και δεξιών κομμάτων αξιοποιώντας την ανασφάλεια του πληθυσμού. Αυτές οι πολιτικές δυνάμεις μπορούν να αρπάξουν την ευκαιρία για τη δημιουργία δημόσιας στήριξης με το να τους στρέφουν κατά μειονοτικών ομάδων με μικρότερη χωρητικότητα που εκφράζουν το ενδιαφέρον τους και την αυτο-προστασία, όπως εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες, οι μετανάστες και άλλες εύκολα αναγνωρίσιμα μειονοτικές ομάδες (από την τάξη, το επάγγελμα, το καθεστώς ή τον πλούτο). Και τη δεκαετία του 1930 και του 2010 έχουν δει μια αύξηση της ξενοφοβίας και «αποδιοπομπαίων τράγων», μετατρέποντας ουσιαστικά την προσοχή του κοινού από τα οικονομικά παράπονα στον «εσωτερικό εχθρό» και αντικαθιστώντας τη ζήτηση για οικονομικά αγαθά με τη ζήτηση για την ασφάλεια.

Οι υφέσεις ως εκ τούτου συχνά δίνουν μια ώθηση για να εθνικιστικά αισθήματα - εθνικοί ηγέτες μπορούν να ξυπνήσουν ιστορικές αδικίες προκειμένου να συγκαλύψουν τις δυσκολίες των οικονομικών δεινών των χωρών τους. Οι εθνικές αφηγήσεις της θυματοποίησης έχουν σχεδιαστεί για να προβάλουν μια εικόνα του «τους» και «μας», γρήγορα ανατρέποντας το αποτέλεσμα των δεκαετιών της παγκόσμιας ολοκλήρωσης και της ειρηνευτικής προσπάθειας. Κοιτάζοντας την ιστορία, αυτό μπορεί να είναι η πιο σημαντική (αν και δύσκολα μετρήσιμη) γεωπολιτική συνέπεια της οικονομικής κρίσης.

Ο προστατευτισμός μπορεί έτσι να οδηγήσει σε ολέθριες οικονομικές και πολιτικές συνέπειες. Η πιο σοβαρή επίπτωση της Μεγάλης Ύφεσης της δεκαετίας του 1930 ήταν το δεύτερο αντίστροφο κύμα εκδημοκρατισμού στην Ευρώπη, και κυρίως η αποτυχία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Η εκτεταμένη απογοήτευση για τη δημοκρατία και την λαχτάρα για έναν ισχυρό ηγέτη μπορεί να υπονομεύσει ακόμα και το πιο προσεκτικά κατασκευασμένο σύνταγμα των ελέγχων και ισορροπιών.

Εκδηλώσεις σε παρόμοια κλίμακα στη δεκαετία του 2010 θα είναι για παράδειγμα, η οικονομική και πολιτική κατάρρευση της Κίνας, η αναβίωση του αμερικανικού απομονωτισμού ή η επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των δύο εξουσιών. Σύμφωνα με τον Ferguson η κινεζική-αμερικανική συμβίωση (που σε μεγάλο βαθμό έχει δημιουργηθεί από το 2000), μπορεί εύκολα να έρθει σε απότομο τέλος με την κρίση. (Ferguson 2008b) Αυτό θα σήμαινε πράγματι μια διαρθρωτική αλλαγή στο διεθνές σύστημα. Αν οι Κινέζο-αμερικανικές σχέσεις (ιδρύθηκαν το 1972) επιδεινωθούν, η Κίνα μπορεί να λάβει διαφορετική προσέγγιση για την επίτευξη παγκόσμιας κυριαρχίας, με την προϋπόθεση ότι μπορούν να αποσπάσουν την οικονομία της από την αμερικανική - και τη μοίρα του γιουάν από ότι του δολαρίου - εστιάζοντας στην εγχώρια του αγορά, για παράδειγμα.

Αυτές οι συνθήκες της κινεζικής οικονομικής ανεξαρτησίας είναι, ωστόσο, απίθανο να συμβούν οποιαδήποτε στιγμή σύντομα και το τέλος του αμερικανικού αιώνα φαίνεται με ασφάλεια εκτός οπτικού πεδίου. Όπως παρατήρησε ο Ferguson, προηγούμενες υφέσεις έχουν δει τις Ηνωμένες Πολιτείες επανειλημμένα να προσγειώνονται στην κορυφή του διεθνούς συστήματος. Και αν και οι προκλήσεις φαίνονται ανυπερβλήτες, κάνουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να ανατρέψει την ηγεμονία της. Οι εκτιμήσεις των αναλυτών για το έτος κατά το οποίο το κινεζικό ΑΕΠ θα ξεπεράσει το αμερικανικό μπορεί να έρθει πιο κοντά στο παρόν, αλλά τα οικονομικά προβλήματα της Κίνας φαίνεται να είναι εξίσου σοβαρά με αυτά του ανεπτυγμένου κόσμου.

Η Κίνα έχει πράγματι γίνει μια παγκόσμια δύναμη στη δεκαετία του 2000, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες που συνδέονταν με αυτή γύρω στις αρχές της νέας χιλιετίας. Η Κίνα έχει γίνει ο κύριος εισαγωγέας των πρώτων υλών και χρησιμοποίησε την οικονομική επιρροή της για να εξυπηρετήσει την ασφάλεια των προμηθειών. Αν η Κίνα καταφέρει να διατηρήσει την εσωτερική σταθερότητα έχει τη δυνατότητα να γίνει η νέα παγκόσμια υπερδύναμη. Η εκβιομηχάνιση της ήταν ένα σεισμικό γεγονός τόσο από οικονομικής όσο και γεωπολιτικής άποψης. Γλύτωσε εκατομμύρια από τη φτώχεια, αλλά επίσης είχε δει την αυξανόμενη ανισότητα της κατανομής του εισοδήματος, μια πιθανή πηγή δυσαρέσκειας των πολιτών. Η Κίνα έχει, με λίγα λόγια, ήδη δείξει σημάδια αδυναμίας. Παρά την σχεδόν ατελείωτη προσφορά του ανθρώπινου κεφαλαίου, η πολιτική του ενός παιδιού έχει αφήσει την Κίνα σε μια ανησυχητική δημογραφική κατάσταση. Η οικονομία της υπερθερμαίνεται χωρίς αμφιβολία: Η υπερπαραγωγή δύσκολα μπορεί να συμβαδίσει με τις απαιτήσεις της οικονομίας. Υπάρχει αυξανόμενη

ένταση μεταξύ αγροτικών και αστικών πληθυσμών, ενώ μέγα-προγράμματα όπως τα Τρία Ανάθεμα Φαράγγια έχουν τη πιθανότητα των μεγάλων οικολογικών και οικονομικών καταστροφών.

Μια νέα ρωσική εξωτερική πολιτική μπορεί επίσης να είναι το αποτέλεσμα της κρίσης. Αυτό θα ήταν πράγματι μια αλλαγή του γεωπολιτικού μεγέθους με δεδομένο το ρόλο που διαδραματίζει η Ρωσία στις Βόρειο Κορεάτικες και το Ιρανές πυρηνικές συνομιλίες. Μια νέα προσέγγιση της Ρωσίας στο NATO ή το Ιράν δεν είναι πιθανό να συμβεί λόγω της κρίσης. Η συνέχεια και η προβλεψιμότητα της ηγεσίας επίσης χρησιμεύουν ως σταθεροποιητές στην περίπτωση της Ρωσίας. Κανένα από τα γεωπολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ρωσία δεν έχουν πληγεί από την κρίση. Παρά το γεγονός ότι βρίσκεται αντιμέτωπη με μια βαριά γήρανση του πληθυσμού, σοβαρά προβλήματα υγείας και προβλήματα στο στρατό της, κανένα από αυτά δεν έχουν μεταβληθεί από την κρίση.

Επίλογος

Κατά την εξέταση των γεωπολιτικών παραγόντων μια οικονομική κρίση επηρεάζει κάποιους άμεσα, ενώ άλλους μόνο έμμεσα. Είναι επίσης αξιοσημείωτο το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις αλλαγές που παρατηρήθηκαν από τους μελετητές της γεωπολιτικής έχουν ήδη λάβει χώρα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και άρχισε πολύ πριν από την οικονομική κρίση. Ενώ παρατηρώντας τα πέντε βασικά θέματα, μέσω των οποίων η γεωπολιτική αλλαγή μπορεί να συμβεί έχουμε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αν και είμαστε μάρτυρες κάποιων μόνιμων αλλαγών στη γεωπολιτική δύναμη, οι λόγοι βρίσκονται πέρα από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας οικονομικής ύφεσης - με την πιθανή εξαίρεση των στρατιωτικών δαπανών που είναι σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένη από την οικονομική ικανότητα των μεγάλων δυνάμεων. Η πιο σημαντική βραχυπρόθεσμη αλλαγή από γεωπολιτική σκοπιά, επομένως, είναι από τους στρατιωτικούς και αμυντικούς προϋπολογισμούς σε όλο τον κόσμο.

Η δεύτερη πτυχή, η οποία είναι αιτία ανησυχίας, είναι η πολιτική ριζοσπαστικοποίηση που ακολουθεί προβλέψιμα τις οικονομικές υφέσεις. Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει ένα πολύ προβλέψιμο πολιτικό αποτέλεσμα: δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις χάνουν την εξουσία. Η πιο σοβαρή επίπτωση της Μεγάλης Ύφεσης της δεκαετίας του 1930 ήταν το δεύτερο κύμα αντίστροφου εκδημοκρατισμού στην Ευρώπη. Και τη δεκαετία του 1930 και του 2010 έχει παρατηρηθεί μια αύξηση της ξενοφοβίας και του «αποδιοπομπαίου τράγου», οι υφέσεις ως εκ τούτου συχνά δίνουν μια ώθηση για τα εθνικιστικά αισθήματα. Περισσότερες εθνικιστικές (ή «δεξιές πτέρυγες») κυβερνήσεις φέρνουν συχνά ένα σερπί προστατευτισμού στην οικονομία, το οποίο, με τη σειρά του, μπορεί να οδηγήσει σε τρομερές οικονομικές και πολιτικές συνέπειες.

Όταν συζητάμε για το ρόλο του παγκόσμιου ηγέτη των Ηνωμένων Πολιτειών, ωστόσο, οι δείκτες δείχνουν σε διάφορες κατευθύνσεις. Η οικονομική δυσκολία τείνει να δημιουργήσει μεγαλύτερη όρεξη για απομονωτισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά αυτό δεν διευκολύνει καθόλου την παγκόσμια αμφισβήτηση. Η Κίνα αντιμετωπίζει τα δικά της προβλήματα και τα διλήμματα της και δεν μπορεί η ίδια να βγει από το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Μετάφραση: Μαρία Κουτουλάκου

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

Bernanke, Ben (2002): Deflation: Making Sure "It" Doesn't Happen Here - Remarks by Governor Ben S.

Bernanke Before the National Economists Club, Washington, D.C. November 21, 2002

<http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2002/20021121/default.htm> (Downloaded: October 2010)

Blackwill, Robert D. (1999): The future of transatlantic relations: report of an independent task force sponsored by the Council on Foreign Relations (New York: Council on Foreign Relations Press; distributed by the Brookings Institution Press, February 1999

<http://www.cfr.org/publication.html?id=3066>)

Blackwill, Robert D. (2009): The Geopolitical Consequences of the World Economic Recession—A Caution (web page: www.rand.org, Downloaded October 2009)

- Blair, Dennis (2009): “Annual Threat Assessment of the Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence,” February 12, 2009. http://www.dni.gov/testimonies/20090212_testimony.pdf (June 20, 2009)
- ILO (2010) International Labour Organisation report, 2010: “World of Work Report 2010 – from one crisis to the next?” http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/Media_and_public_information/Press_releases/lang-en/docName-WCMS_145112/index.htm (Downloaded: October 2010)
- Fergusson, Adam (1975): *When Money Dies: The Nightmare of the Weimar Hyper-Inflation* (William Kimber, London, 1975)
- Ferguson, Niall (2008b): Geopolitical Consequences of the Credit Crunch (Financial Times, 21 September, 2008)
- Friedman, George (2009): *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century* (New York: Doubleday, 2009)
- Galbraith, John Kenneth (1954): *The Great Crash, 1929* (New York: Time Inc., 1961, c1954)
- Galbraith, John Kenneth (1993): *A short history of financial euphoria* (New York, N.Y.: Whittle Books in association with Viking, 1993)
- Ikenberry, G. John (ed. 2002): *America Unrivaled: The Future of the Balance of Power* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press)
- Haass, Richard N. (2008): The Age of Nonpolarity: What Will Follow the U.S. Dominance In: *Foreign Affairs*, May/June 2008
- Huntington, Samuel (2003): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon & Schuster, 2003 First published in 1996)
- Krauthammer, Charles (1990): The Unipolar Moment, *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 1, America and the World (1990/1991) P 23-33
- Krauthammer, Charles (2002): The Unipolar Moment Revisited, *The National Interest*, Winter 2002/03 P 5-17
- Kupchan, Charles A. (2003): *The end of the American era: U.S. foreign policy and the geopolitics of the twenty-first century* (New York: Vintage Books, 2003)
- Kupchan, Charles A. (2010): As nationalism rises, will the European Union fall? In: *The Washington Post*, 29 August 2010
- Libicki, Martin C., Shatz, Howard J., Taylor, Julie E. (2011): *Global Demographic Change and Its Implications for Military Power*, RAND Project Air Force, 2011
- NSS (2002): *The National Security Strategy of the United States of America* (September 2002) <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf> (Downloaded: October 2010)
- NSS (2006): *The National Security Strategy of the United States of America*. 16 March 2006 <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/> (Downloaded: October 2010)
- Rogoff, Kenneth S. – Reinhart, Carmen M. (2010): *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2009)
- Roubini, Nouriel – Mihm, Stephen (2010): *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance* (New York, Penguin, 2010)
- Skidelsky, Robert (2003): *John Maynard Keynes: Economist, Philosopher, Statesman* (London, MacMillan, 2003)
- Soros, George (2008): *The New Paradigm of Financial Markets – The Credit Crisis of 2008 and What it Means* (Public Affairs, New York)
- Stratfor (2009): Europe: Xenophobia rising (March 3, 2009)

Σημείωση: Σεβαστοί ερευνητές, αν κάνετε μια αναφορά σε αυτό το τμήμα ή απόσπασμα του άρθρου, παρακαλούμε στείλτε μας ένα e-mail στο dke@southeast-europe.org για να μας το δηλώσετε.

Παρακαλούμε αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής:

Eszter Nova: Οι Γεωπολιτικές Συνέπειες μιας Οικονομικής Κρίσης. (Μετάφραση από Μαρία Κουτουλάκου) *Délkelet Európa - South-East Europe International Relations Quarterly*, Τόμος 3. No.3 (Άνοιξη 2011) σελ. 8.

Σας ευχαριστούμε για την συνεργασία σας. *Αρχισυντάκτης*.